

MITOLOGIE

POVEȘTI NEMURITOARE
DESPRE ZEI ȘI EROI

✧ EDITH HAMILTON ✧

ILUSTRAȚII DE
JIM TIERNEY

Traducere din limba engleză de Török József Sándor

CUPRINS

Prefață	ix
Introducere în mitologia clasică	I
Mitologia greacă	2
Scriitorii greci și romani de mitologie	8

PARTEA ÎNTÂI

ZEII, CREAȚIA ȘI PRIMII EROI

I Zeii	17
Titanii și cei doisprezece olimpieni	17
Cei doisprezece olimpieni au format o familie divină	19
Zeii minori din Olimp	32
Zeii apelor	35
Lumea Subpământeană	36
Zei terestre mai mici	37
Zeii romani	41
II Cei doi mari zei ai Pământului	44
Demetra (Ceres)	47
Dionisos sau Bacchus	52
III Cum au fost create Pământul și omnia	64
IV Primii eroi	77
Prometeu și Io	77
Europa	81
Ciclopul Polifem	84
Mituri despre flori: Narcisa, Zambila, Anemona	89

PARTEA A DOUA

POVESTI DE DRAGOSTE ȘI AVENTURĂ

I Cupidon și Psyche	99
II Opt mituri scurte despre îndrăgostiți	108
Piram și Tisbe	108
Orfeu și Euridice	110
Ceyx și Alciona	113
Pygmalion și Galatea	116
Baucis și Filemon	118
Endymion	121

Dafne	122
Alfeu și Aretusa	123
III În căutarea Lânii de Aur	125
IV Patru aventuri mărețe	139
Faeton	139
Pegas și Belerofon	143
Otus și Efiertes	147
Dedal	148

PARTEA A TREIA

MARII EROI DINAINTEA RĂZBOIULUI TROIAN

I Perseu	153
II Tezeu	162
III Heracles	173
IV Atalanta	187

PARTEA A PATRA

EROII RĂZBOIULUI TROIAN

I Războiul troian	197
<i>Prolog: Judecata lui Paris</i>	198
<i>Războiul Troian</i>	198
II Căderea Troiei	212
III Aventurile lui Ulise	221
IV Aventurile lui Enea	241
<i>Partea I: De la Troia la Italia</i>	242
<i>Partea a II-a: Coborârea în Lumea Subpământeană</i>	248
<i>Partea a III-a: Războiul din Italia</i>	252

PARTEA A CINCEA

MARILE FAMILII DIN MITOLOGIE

I Casa lui Atreu	263
Tantal și Niobe	264
Agamemnon și copiii săi	267
Ifigenia în Taurida	275

II Casa regală a Tebei	281
Cadmus și copiii săi	281
Oedip	283
Antigona	287
Cei șapte contra Tebei	291
III Casa regală a Atenei	296
Cecrop	297
Procne și Filomela	298
Procris și Cefal	300
Oritia și Boreu	301
Creusa și Ion	302

PARTEA A ȘASEA

MITURI MAI PUȚIN SEMNIFICATIVE

I Midas și alții	309
Esculap	310
Danaidele	312
Glaucus și Scila	314
Erisihon	315
Pomona și Vertumnus	316
II Scurte mituri aranjate în ordine alfabetică	318

PARTEA A ȘAPTEA

MITOLOGIA NORDICĂ

Introducere în mitologia nordică	335
I Povestea lui Sigyn și a lui Sigurd	338
II Zeii mitologiei nordice	343
Creația	347
Înțelepciunea nordică	351
Index	355

MITOL

LOGIE

INTRODUCERE ÎN MITOLOGIA CLASICĂ

*Încă din vechime elenii s-au deosebit de neamurile barbare,
arătându-se mai isteți la cuget și departe de a fi gata să creadă orice prostie.*

Herodot I: 60.

În general, se presupune că mitologia greacă și cea romană ne arată felul în care rasa umană gândea și simțea, cu secole în urmă. Conform acestui punct de vedere, prin intermediul ei putem trasa drumul de la omul civilizat, care trăiește atât de departe de natură, până la omul care a trăit în strânsă legătură cu natura, iar valoarea reală a miturilor este că ele ne amintesc de o perioadă în care lumea era tânără și oamenii aveau o legătură cu pământul, cu copacii și mărilor, cu florile și dealurile, spre deosebire de ceea ce simțim noi înșine astăzi. Ni se arată că atunci când se conturau poveștile nu se crease încă și o distincție între real și ireal. Imaginația era plină de viață și nu era frânată de rațiune, astfel încât oricine se găsea într-o pădure putea să vadă printre copaci o nimfă care alerga sau, aplecat deasupra unei ape limpezi pentru a sorbi din ea, să distingă în adâncuri chipul unei naiade.

Perspectiva de a călători înapoi în timp, către această stare a lucrurilor încântătoare, este susținută de aproape fiecare scriitor care abordează

mitologia clasică, dar în special de poeți. În acel timp infinit de îndepărtat, omul primitiv putea

*Să-l vadă pe Proteus înălțându-se din mare;
Sau să-l audă pe bătrânul Triton suflând în cornu-i încununat.¹*

Și, pentru o clipă, putem vedea prin miturile create o fărâmə din acea lume bizară și frumos animată.

O analiză foarte scurtă a manierelor popoarelor necivilizate de pretutindeni și din toate epocile este suficientă pentru a pătrunde în acea bulă romantică. Nimic nu este mai clar decât faptul că omul primitiv, fie în Noua Guinee de astăzi, fie cu milioane de ani în urmă, în sălbăticia preistorică, nu este și nu a fost niciodată o creatură care își contura lumea cu fantezii strălucitoare și viziuni încântătoare. În pădurea primitivă pândeau ororile, nu nimfele și nici naiadele. Teroarea trăia acolo, alături de tovarășul ei apropiat, magia, și cea mai comună formă de protecție era sacrificiul uman. Principala speranță a omenirii, pentru a scăpa de mânia oricărei divinități, consta într-un ritual magic, fără sens, dar puternic, sau într-o ofrandă adusă cu pretul durerii și suferinței.

MITOLOGIA GREACĂ

Această imagine sumbră este departe de poveștile mitologiei clasice. Studiul privind modul în care omul timpuriu a privit mediul înconjurător nu obține prea multe informații de la greci. Ar fi însă de remarcat cât de superficial tratează antropologii miturile grecești.

Firește că și grecii își aveau rădăcinile în mألul primordial. Firește că și ei au trăit cândva o viață sălbatică, urâtă și brutală. Dar ceea ce arată miturile este cât de sus se înălțaseră grecii deasupra mizeriei și ferocității străvechi la momentul în care am început să avem cunoștințe despre ei. În povești se regăsesc doar câteva urme ale acelor vremuri.

Nu știm când au fost spuse pentru prima dată aceste povești în forma lor actuală, dar, indiferent când s-a întâmplat, este clar că viața primitivă fusese abandonată cu mult timp în urmă. Miturile, așa cum le cunoaștem noi, sunt creația marilor poeți. Prima consemnare scrisă a Greciei este *Iliada*. Mitologia greacă începe odată cu Homer, despre care se crede, în general,

¹ Versuri din sonetul *Lumea este prea mult cu noi*, de poetul englez William Wordsworth (1770–1850) (n.tr.).

că ar fi trăit cu nu mai mult de o mie de ani înainte de Hristos. *Iliada* reprezintă – sau conține – cea mai veche literatură greacă, fiind scrisă cu ajutorul unui limbaj bogat, delicat și frumos, care trebuie să fi avut în spate secole în care oamenii se străduiau să se exprime cu claritate și eleganță, ca o dovadă incontestabilă a civilizației. Poveștile mitologiei grecești nu oferă nicio perspectivă clară asupra modului în care trăia omenirea timpurie. În schimb, oferă perspective clare asupra modului în care gândeau primii greci – o chestiune, s-ar părea, de o mai mare importanță pentru noi, cei care suntem descendenții lor din punct de vedere intelectual, artistic și politic. Nimic din ceea ce aflăm despre ei nu este străin pentru noi înșine.

Oamenii vorbesc adesea despre „miracolul grecesc“. Ceea ce această sintagmă încearcă să exprime este noua naștere a lumii odată cu trezirea Greciei. „Lucrurile vechi au trecut; iată, toate lucrurile au devenit noi.“² Ceva asemănător s-a petrecut în Grecia.

Spre deosebire de egipteni, grecii și-au făurit zei după chipul lor. De ce s-a întâmplat asta sau când, nu avem idee. Știm doar că la primii poeți greci a apărut un nou punct de vedere, la care lumea de dinaintea lor nu a visat niciodată, dar care nu va mai părăsi lumea rămasă în urma lor. Odată cu apariția Greciei, cel mai remarcabil rezultat a fost că omenirea a devenit centrul universului. Aceasta a fost o revoluție în gândire. Ființele umane contaseră puțin până la acel moment. În Grecia omul și-a dat seama pentru prima dată ce este omenirea.

Grecii și-au făurit zeii după chipul lor. Această idee nu mai răsărise anterior în mintea omului. Până atunci, zeii nu avuseseră nicio înfățișare. Erau diferiți de toate lucrurile vii. În Egipt, zeul era un colos falnic, imobil din cauza unei imaginații care nu îl putea personifica, la fel de fixat în piatră precum coloanele uriașe ale templului. Era o reprezentare a formei umane făcută, în mod deliberat, astfel încât să nu pară umană. Sau o figură rigidă, o femeie cu cap de pisică, sugerând o cruzime indubitabilă, inumană, ori un sfinx monstruos și misterios, departe de a semăna cu oricare altă vietate terestră. În Mesopotamia, pe basoreliefurile apar figuri zoomorfe, deosebite de orice fiară cunoscută vreodată; bărbați cu capete de păsări și lei cu capete de taur și toate aceste creaturi având aripi de vultur – creații ale artiștilor care erau hotărâți să producă ceva nemaivăzut decât de propria minte, dar inexistent în realitate.

Acestea și altele asemănătoare erau ceea ce venerau oamenii de dinaintea grecilor. Nu trebuie decât să așezi, în minte, lângă aceste divinități străni, oricare dintre statuile grecești ale unui zeu, atât de normale și de

2 Corinteni 5:17 (n.tr.).

naturale în toată frumusețea lor, pentru a percepe ce idee nouă se născuse. Odată cu apariția ei, universul a devenit rațional.

Sfântul Pavel a spus că invizibilul trebuie înțeles de vizibil. Aceasta nu era o idee ebraică, ci o idee greacă. În lumea antică, numai în Grecia oamenii erau preocupați de vizibil și își găseau satisfacerea dorințelor în ceea ce se afla de fapt în jurul lor. Sculptorul privea atletii care se luptau în jocuri și simțea că nimic din ceea ce și-ar putea imagina nu ar fi la fel de frumos ca acele trupuri tinere și puternice. Așa că el a creat statuia lui Apollo. Povestitorul l-a găsit pe Hermes printre oamenii pe lângă care a trecut pe stradă. El l-a văzut pe zeu „ca pe un băiețandru aflat la vârsta la care tinerețea este cea mai frumoasă“, așa cum spune Homer. Artiștii și poeții greci și-au dat seama cât de splendid poate fi un om, cât de drept, de rapid și de puternic. Omul reprezenta împlinirea căutării frumuseții de către ei. Nu și-au dorit să creeze o fantezie modelată în propriile lor minți. Toată arta și toată gândirea Greciei au fost centrate în jurul ființei umane.

Zei umani au făcut din rai, în mod natural, un loc plăcut. Grecii se simțeau în el ca acasă. Ei știau exact ce făceau locuitorii divini acolo, ce mâncau și ce beau, unde se ospătau și cum se distrau. Desigur că zeii erau de temut, erau foarte puternici și foarte periculoși când se supărau. Cu toate acestea, cu o prudență adecvată, un bărbat se putea simți destul de în largul său alături de ei. Avea până și libertatea de a râde de ei. Încercând să își ascundă aventurile amoroase de soția sa, Hera, și fiind dat în vileag, Zeus a devenit o figură principală a ironiilor. Grecii au râs de el, dar l-au plăcut cu atât mai mult tocmai pentru slăbiciunile lui, tipic umane. Hera a devenit, la rândul ei, un personaj comic, o soție tipică, geloasă, având trucurile ei ingenioase pentru a-și prinde soțul în flagrant delict și pentru a-și pedepsi rivalele, departe de a le dispăcea grecilor, pe care îi distra la fel de mult precum o face astăzi omologul ei modern. Astfel de povești au creat un sentiment prietenesc. Râsul în prezența unui sfinx egiptean sau a unei fiare-pasăre asiriene era de neconceput, dar era perfect firesc în Olimp și îi făcea pe zei să fie prietenoși.

Și pe Pământ zeitățile erau extrem de atrăgătoare din punct de vedere uman. Sub formă de tineri și fecioare fermecătoare, ei populau pădurile, râurile, marea, fiind în armonie cu frumosul Pământ și cu apele strălucitoare.

Acesta este miracolul mitologiei grecilor – o lume umanizată, oameni eliberați de frica paralizantă a unui Necunoscut omnipotent. Necunoscutele terifiante care erauenerate în altă parte și spiritele înfricoșătoare care roiau pe Pământ, prin cer și prin mare au fost alungate din Grecia. Poate părea ciudat să spunem că bărbaților care au dat naștere miturilor

nu le-a plăcut iraționalul și au iubit lucrurile faprice, dar este adevărat, oricât de fantastice ar fi unele povești. Oricine le citește cu atenție descoperă că până și cele mai absurde au loc într-o lume care este, în esență, rațională și reală. Despre Heracles, a cărui viață a fost o luptă lungă împotriva monștrilor absurzi, se spune că întotdeauna locuia în orașul Teba. Locul exact în care s-a născut Afrodita din spuma mării putea fi vizitat de orice turist din Antichitate, acesta fiind situat chiar în largul mării, aproape de insula Cythera. Armăsarul înaripat Pegas, după ce brăzda cerul toată ziua, mergea în fiecare noapte într-un grajd confortabil din Corint. O locuință locală familiară conferea sentimentul realității tuturor ființelor mitice. În cazul în care combinația pare copilărească, gândiți-vă cât de liniștitoare și cât de rațională este prin comparație cu Duhul care apare de nicăieri atunci când Aladin freacă lampa, iar după ce își îndeplinește sarcina se întoarce în același neant.

Iraționalul înfricoșător nu își are locul în mitologia clasică. Magia, atât de puternică în lumea de dinaintea și de după Grecia, este aproape inexistentă. Nu există deloc bărbați magicieni și există doar două femei cu puteri îngrozitoare, supranaturale. Nici vrăjitorii diabolici și nici bătrânele vrăjitoare hidoase care au bântuit Europa și America până în anii recentii nu au jucat vreun rol în aceste povești. Circe și Medeea sunt singurele vrăjitoare, iar ele sunt tinere și de o frumusețe răpitoare – sunt fermecătoare, nu oribile. Astrologia, care a înflorit începând din epoca Babilonului antic și până astăzi, este complet absentă în Grecia clasică. Există multe povești despre stele, dar niciun indiciu al ideii că acestea ar influența viața oamenilor. Astronomia este ceea ce mintea grecească a produs în cele din urmă din stele. Nicio poveste nu are un preot magic care să fie de temut pentru că știe modalități de a-i apropia sau de a-i înstrăina pe zei. Preotul apare rareori și nu are niciodată importanță. În *Odiseea*, când un preot și un poet cad în genunchi în fața lui Ulise, rugându-l să le cruțe viețile, eroul îl ucide pe preot fără să stea pe gânduri, dar îl salvează pe poet. Homer spune că acesta se simțea îngrozit când ucidea un om care fusese învățat de zei arta divină. Nu preotul, ci poetul avea influență asupra cerului – și nimeni nu s-a temut vreodată de un poet. De asemenea, fantomele, care au jucat un rol atât de mare și atât de înfricoșător în alte țări, sunt absente pe pământurile și în miturile grecești. Grecii nu se temeau de morți – „de morți jalnici“, cum sunt numiți în *Odiseea*.

Lumea mitologiei grecești nu a fost un loc de groază pentru spiritul uman. Este adevărat că zeii erau deconcertant de imprezvizibili. Nu se putea estima niciodată unde va lovi fulgerul lui Zeus. Cu toate acestea, întreaga companie divină, cu foarte puține și, în cea mai mare parte, neimportante

excepții, era uluitor de plăcută, de o frumusețe umană, și nimic omenesc și minunat nu este cu adevărat terifiant. Primii mitografi greci au transformat o lume plină de frică într-o lume plină de frumusețe.

Această imagine strălucitoare are și părți mai întunecate. Schimbarea s-a produs lent și nu a fost niciodată complet finalizată. Zeii deveniți umani au reprezentat, pentru o lungă perioadă de timp, doar o foarte mică îmbunătățire pentru cei care li se închinau. Acești zei erau incomparabil mai amabili și mai puternici și, desigur, erau nemuritori, dar deseori acționau într-un mod în care nicio persoană decentă, bărbat sau femeie, nu ar acționa. În *Iliada*, Hector este de departe mai nobil decât oricare dintre ființele cerești, iar Andromaca este preferată zeitelor Atena sau Afrodita. Hera este o zeiță care se poziționează la un nivel foarte scăzut al omeniei. Aproape fiecare dintre divinitățile strălucitoare ar putea acționa crud sau într-un mod disprețuitor. Un sentiment foarte limitat de bine și rău a prevalat în raiul lui Homer și mult timp după aceea.

Ies în evidență și alte părți întunecate. Există urme ale vremurilor când existau zei-fiare. Satirii sunt oameni-țap, iar centaurii sunt jumătate om, jumătate cal. Hera este adesea numită „cea cu ochi de vacă”, ca și cum adjectivul s-ar fi lipit de ea odată cu transformarea ei dintr-o vacă divină în regina umană a cerului. Există, de asemenea, povești care indică în mod clar o perioadă în care se practicau sacrificii umane. Dar uimitor nu este faptul că fragmente din credința sălbatică au fost lăsate ici și colo, ci cât de puține există.

Desigur, monstrul mitic este prezent sub nenumărate forme,

Gorgone și hidre și himere înfricoșătoare,

dar ele sunt acolo numai pentru a-i oferi eroului momentul său de glorie. Ce ar putea face un erou într-o lume fără ele? Eroul le înfrânge mereu. Marele erou al mitologiei, Heracles, ar putea fi o alegorie a Greciei înseși. El s-a luptat cu monștrii și a eliberat Pământul de ei, așa cum Grecia a eliberat Pământul de ideea monstruoasă a supremației neumane asupra omului.

Mitologia greacă este alcătuită în mare parte din povești despre zei și zeițe, dar nu trebuie citită ca un fel de Biblie greacă, o relatare a religiei grecești. Potrivit celei mai moderne idei, un mit adevărat nu are nimic de-a face cu religia. Este o explicație a unui element din natură; de exemplu, cum a început existența tuturor lucrurilor din univers: oameni, animale, cutare sau cutare copac ori floare, Soare, Lună, stele, furtuni, erupții, cutremure, tot ce este și tot ce se întâmplă. Tunetele și fulgerele se declanșează atunci când Zeus își aruncă fulgerul. Un vulcan erupe deoarece o

creatură teribilă este închisă în munte și din când în când se luptă pentru a se elibera. Carul Mare, constelația numită și Ursa Mare, nu se așază sub orizont, deoarece o zeiță s-a supărat cândva pe ea și a decretat că nu trebuie să se scufunde niciodată în mare. Miturile sunt științe timpurii, rezultatul primelor încercări ale omului de a explica tot ce exista în jurul său. Dar sunt multe așa-zise mituri care nu explică nimic. Aceste povești sunt pură distracție, genul de lucruri pe care oamenii le-ar spune unul altuia într-o seară întunecoasă de iarnă. Povestea lui Pygmalion și Galatea poate fi un exemplu în acest sens: ea nu are nicio legătură posibilă cu niciun eveniment din natură. Nici căutarea Lânii de Aur, nici *Legenda lui Orfeu și Euridice*, nici multe altele. Acest fapt este acum general acceptat și nu trebuie să încercăm să găsim în fiecare eroină mitologică zeița Lunii sau a zorilor și în viața fiecărui erou un mit al soarelui. Poveștile sunt literatură timpurie, dar totodată și știință timpurie.

Dar există și religia. Pe fundal, desigur, dar totuși există. De la Homer, prin autorii de tragedii și chiar mai târziu, apare o înțelegere din ce în ce mai profundă a ceea ce au nevoie ființele umane și a ceea ce ar trebui să regăsească în zeii lor.

Zeus Tunătorul a fost cândva un zeu al ploii, din câte se pare. El era superior chiar și soarelui, întrucât Grecia stâncoasă avea nevoie de ploaie mai mult decât de soare, iar stăpânul zeilor trebuia să fie cel care putea oferi pretioasa apă a vieții celor care i se închinau. Dar pentru Homer, Zeus nu este o certitudine a naturii, ci o persoană care trăiește într-o lume în care civilizația și-a făcut simțită prezența și, desigur, are un standard pentru bine și rău. Nu este foarte înalt, cu siguranță, și pare a se aplica mai ales altora, nu și lui însuși, dar pedepsește oamenii care mint și își încalcă jurămintele, este supărat de orice sacrilegiu comis asupra morților și îi este milă și îl ajută pe bătrânul Priam când acesta merge la Ahile să ceară trupul fiului său, răpus în luptă. În *Odiseea*, el atinge un nivel superior. Porcarul din această epopee spune că omul nevoiaș și străinul sunt de fapt Zeus și cel care nu reușește să îi ajute păcătuiește împotriva lui Zeus însuși. La puțin timp după ce a fost scrisă *Odiseea*, Hesiod afirma că „Zeus este mâniat“ pe omul care face rău cerșetorului și străinului sau pe cel care asuprește copiii orfani.

Apoi Justiția a devenit tovarășul lui Zeus. A fost o idee nouă. Comandanții piratilor din *Iliada* nu voiau dreptate. Ei voiau să poată lua orice alegeau doar pentru că erau puternici și voiau un zeu care să fie de partea celor puternici. Dar Hesiod, un țăran care trăia într-o lume a omului sărac, știa că săracii trebuie să aibă un zeu just. El a scris: „Peștii și fiarele și păsările cerului se devorează unul pe altul. Dar omului, Zeus i-a dat

dreptatea. Pe lângă Zeus, pe tronul ceresc își are locul și Justiția.“ Aceste paragrafe arată că marile și amarele nevoi ale celor mărunți ajungeau până la cer și îl transformau pe zeul celor puternici în protectorul celor slabi.

Așadar, dincolo de un Zeus îndrăgostit, un Zeus laș și un Zeus ridicol, putem vedea cum prinde contur un alt Zeus, pe măsură ce oamenii deveneau tot mai conștienți de ceea ce le cerea viața și de ce aveau nevoie ființele umane de la zeul căruia i se închinau. Treptat, acest Zeus i-a îndepărtat pe ceilalți, până când a acaparat toată scena. În cele din urmă, el a devenit, după cuvintele lui Dio Chrysostom, un autor din secolul al II-lea d.H., „Zeus al nostru, dăruitorul tuturor lucrurilor bune, tatăl comun și salvatorul și păzitorul omenirii.“

Odiseea vorbește despre „divinul după care tânjesc toți oamenii“, iar sute de ani mai târziu Aristotel scria: „Perfecțiunea, cea către care năzuiește întreaga rasă a muritorilor.“ Grecii au avut, încă de la primii mitografi, o percepție a divinului și a excelenței. Dorința mistuitoare de a percepe divinul a fost suficient de mare încât ei să nu înceteze niciodată să se străduiască să îl vadă limpede, până când, în cele din urmă, tunetele și fulgerele s-au schimbat în Tatăl Universal.

SCRIITORII GRECI ȘI ROMANI DE MITOLOGIE

Majoritatea cărților despre legendele mitologiei clasice depind în principal de poetul latin Ovidiu, care a scris în timpul domniei lui Augustus. Opera lui Ovidiu reprezintă un veritabil compendiu de mitologie. Niciun scriitor antic nu se poate compara cu el în această privință. A istorisit aproape toate poveștile și le-a spus cu minuțiozitate. Ocazional, poveștile care ne sunt cunoscute din literatură și artă au ajuns până la noi doar prin intermediul paginilor scrise de el. În această carte am evitat însă pe cât posibil să mă folosesc de el. Fără îndoială, Ovidiu a fost un poet și un povestitor bun, capabil să aprecieze suficient de puternic miturile pentru a înțelege ce material excelent îi ofereau, dar, prin perspectiva lui, aceste mituri erau niște absurdități. Pentru că el scria:

*Vorbesc despre minciunile monstruoase ale poezilor antici
Niciodată văzute, acum sau atunci, de ochii oamenilor.*

Dar, de fapt, el îi spune cititorului său: „Nu contează cât de absurde sunt miturile. Eu le voi îmbrăca atât de frumos pentru tine încât îți vor

